

7. Бекимбетов Б. М. История общественно-политического движения за спасение Аральского моря (1960-1990-е гг.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. – Нукус: 2006. – С. 10

8. Каримов И.А. Наша высшая цель - независимость и процветание Родины, свобода и благополучие народа. Том 8. – Ташкент: 2000. – С.100-111.

9. Рахимова Э.Д. Социально-экономические проблемы Арала и Приаралья. –Ташкент: 1990. –С.19

РЕЗЮМЕ. Мақолада Амударё ва Орол денгизининг сув сатҳининг пасайиши, ичимлик суви камайиши сифатининг ёмонлашиши, деҳқонларнинг ўртача иш ҳақисининг пасайиши, Орол денгизи тубининг чўлланиши ва Ўзбекистон ва Қорақалпоғистонда пахта иши ҳақида сўз юритилади.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о снижении уровня воды в Амударье и Аральском море, об уменьшении и ухудшении качества питьевой воды, о снижении средней заработной платы деҳкан, об опустынивании дна Аральского моря и о «хлопковом деле» в Узбекистане и Каракалпакстане.

SUMMARY. The article deals with a decline in the water level in the Amu Darya and in the Aral Sea, a decrease and deterioration in the quality of drinking water, a decrease in the average wage of farmers, desertification of the bottom of the Aral Sea and the “cotton case” in Uzbekistan and Karakalpakstan.

ҚАСЫМ ӨҲЕЗОВ – МӘМЛЕКЕТЛИК ҒАЙРАТКЕР (1930-1936-ЖЫЛЛАР)

Г.Матсалаева – таяныш докторант

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: қорақалпоқ, автоном, Қозғоғистон, Шаббоз, совет, колхоз.

Ключевые слова: каракалпак, автоном, Казахстан, Шаббоз, совет, колхоз.

Key words: Karakalpak, autonomous, Kazakhstan, Shabbaz, soviet, farm.

XX әсирде Қарақалпақстан мәмлекетик ғайраткерлер арасында Қасым Өзевтың орны салмақлы. Мақаламызда баспадан шыққан тарихый әдебиетларға сүйене отырып, жаңадан архив хужжетлерин илимий айланысқа киритип, Қасым Өзевтың 1930-1936-жыллардағы ҳүкмет басшысы дәуириндеги хызметине тоқтап өтемиз.

1930-жылы 20-июльде Қарақалпақстан автономиялы ўалайты Қазақстан курамынан шығып, РСФСР тикелей басқарыўына өтті.

1931-жылы 1-августта РСФСР Халық Комиссар Совети мәжлиси Қарақалпақстан Автономиялы Областының Орайлық Атқарыў Комитети баслығы Қ.Өзевтың хожалық хәм мәдений курылыслар ҳақкындағы баянаты бойынша қарар қабыл етті. Қарарда Қарақалпақстанның хожалық хәм мәдений курылыстағы раўажланыўы жағдайы РСФСР дағы басқа автономиялы республикалардан артта екенлиги көрсетилди [1:229].

Қарарды орындай бойынша биринши нәтийже: Шымбай қаласындағы жаңадан салынған пахта тазалай заводы 1931-жылы ноябрьде иске қосылып, өним бере баслады. Егер, 1931-жылы завод бир айда 288 тонна пахта тазалаған болса, ал, 1932-жылы пахта мамығын ислеп шығарыў 4529 тоннаға жетти. 1932-жылы заводта 5668 мың рубль улыўма өним ислеп шығарды. Қарақалпақстан пахта тазалай санаатында двигательлер хәм электр моторлары, пресслер жаңартылды, қосымша джинлер орнатылды. Қол мийнетин талап ететуғын пресслер гидравликалық пресс пенен алмастырылды. Гидравликалық пресслерди қолланыў пахта тайының орташа салмағының 6-7,5 пудтан 8-10 пудқа өсиўине алып келди. Усылардың барлығы пахта заводындағы жүк тасыўшы рабчийлардың мийнетин әдейир жеңиллестирди, мийнет өнимлигин арттырды. Өнимнің сапасы жақсыланды. Ал, пахта мамығын жетистирй 3 есеге көбейди [2:416].

Полиграфия санааты өсти: Төрткул баспаханасы кеңейтилди. Мойнақ пенен Шымбайда жаңа баспаханалар иске қосылды. Баспаханалардың курылыўы хәм газета-журналлардың шығарылыўы Қарақалпақстанның мәдений турмысындағы әхмийетли ўақыялардың бири болды. Қарақалпақстанның полиграфия санаатының курылысына 1932-жылы 20 мың рубль ири қаржы жумсалды. 1931-жылы газета-журнал хәм китап-баспа бирлеспеси дүзилди. 1932-жылы 27-декабрьде Қарақалпақ мәмлекетлик баспасы шөлкемлестирилди [3:398].

Қарақалпақстандағы улыўма балық аўлаў 2 еседен көбирек өсти. Арал теңизиндеги улыўма балық аўлаўда тутқан орны 1933-жылдың басында 64% ке көтерилди,

ал Мойнақ «Арал балық кәніне айланды». Арал теңизинің қубла бөлегинде бес балық заводы болып, оларда 2487 рабчий жұмыс ислеи. 1932-жылы Мойнақ районы балық заводы 4,6 мың ц. таза балық, 74,6 мың ц. дузланған, 21,4 мың ц. күнге кептирилген хәм қақланған, 1,7 мың ц. ыслап қақланған балық өнимин берди. 1932-жылы балықшылық санаатына маман рабчий кадрлар таярлаў ушын 11200 рубль ажыратылды. Мойнақта арнаўлы курслар ашылды. Балық өниминің ўалайт санаатының улыўма өнимдеги тутқан орны 58,7% болды. Балық аўлаўды механизациялаў бойынша жұмыслар даўам еттирилди. 1933-жылы 2236 балықшыны бирлестирген 11 балықшылық артели болды. Мойнақ хәм Урге поселкаларында жаңа балық заводы жұмыс ислеи баслады. 1933-жылы Мойнақта жылына 10 млн банка консерва ислеп шығаратуғын ири балық консерва комбинатының курылысы басланды [4:78].

Қарақалпақтанның кооперативлик хәм өнерменшилик санааты тез пәт пенен раўажланды. 1930-жылы өнерменшилик санаатын раўажландырыўға 187,0 мың, 1931-жылы 208 мың, ал 1932-жылы 452,0 мың рубль ажыратылды. 1930-1932-жыллары бир млн рубль кредит алынып, ол өндиристи механизациялаўға хәм жаңа санаат қарханаларын курыўға жумсалды. Егер 1930-жылы 2100 өнермент кооперативлердің ағзалары болған болса, 1932-жылы олардың саны 6041 ге жетти [5].

1930-жылы жол транспорт курылысы басқармасы дүзилди. Транспорт, әсиресе, дәрья траспорты раўажланды. Қарақалпақстанның транспортына ири қаржы жумсаў 1929-жылғы 47 мың рубльден 1932-жылы 458 мың рубльге көбейди. Арал теңизиндеги ири кемелердің жүк тасыў қуўаты еки есе көбейди, қайықшылық транспорты әдейир өсти, пассажирлер хәм жүк тасыў ушын хызмет ететуғын бир неше катер хәм параход пайдаланыўға берилди. Авиалиниялардың узынлығы 1931-жылы 41545 км ден 1932-жылы 125190 км ге ямаса 3 есе өсти. Қарақалпақстан транспортының барлық түрлери менен жүк тасыў айланысы 85,5 мың тоннаға дейин көбейди [6]. Дәслепки 34 автомобиль Қарақалпақстанда 1932-жылы пайда болды, кейин олардың саны 60 ка жетти. 1935-жылы автомобиль хожалығында 300 ден аслам автомашина болды. 1935-жылы автомобиль, арба, шана транспорты трести, ал 1937-жылы мартта «Қарақалпақтранс» Басқармасы шөлкемлестирилди. 1937-жылы республиканын автопаркиндеги автомашиналар саны 673 ке жетти. Жол курылысына да үлкен дыққат аўдарылды. Гөне жоллардың хәм көпирлердің әдейир бөлеги реконструкцияланды, жаңадан 248 км автомобиль жолы салынды. 1935-жылдан баслап

Қарақалпақстанда суў транспортын раўажландыруға зәрурлі қаржы хәм материаллар РСФСРдың ауыллық қорынан бөліп шығарылатуғын болды. Транспорттың раўажланыуы хәр қыйлы жүклерди алып келиўди хәм сыртқа шығарыуды көбейтүүге имканият туўғызды. 1932-жылы 66 мың тонна жүк алып келинген болса, 1937-жылы ол 112 мың тоннаға өсти. Республикадан сыртқа жүк тасыу усы жыллары 34,4 мың тоннадан 96,7 мың тоннаға көбейди.

1934-жылы Нөкис қаласында жоңышқа туқым тазалау заводы пайдаланыуға берилди. Бул жоңышқа туқым тазалау бойынша бурынғы Аўкамдағы бирден-бир қархана еди. 1935-жылы-ақ завод жобада белгиленген 1500 ц. орнына 1563 ц. жоңышқа туқым таярлады. 1936-жылы заводта 5640 ц. жоңышқа туқымы таярланылды, ал улыўма өним 3467 мың рубльди қурады. «Шымбай сорты» деп аталған қарақалпақ жоңышқасы сол ўақыттағы Аўкамда ең жоқарғы сапалы жоңышқа болып есапланды. Ол көбинесе жерди алмаслап егиу усылында әхмийетли орын ийеледи. 1935-жылы 15-сентябрьдеги бурынғы СССР ҳүкметі қарарында Қарақалпақстанда 3800 га пахта хәм жоңышқа жер майданларын шығыр менен суўғарыудан машина менен суўғарыуға өткеріу белгиленди. 7 земнасос хәм басқа да техникалық механизмлер жиберилди [7].

Төрткул май заводы реконструкцияланды, Хожели май заводының қурылысы ең жайдырылды. 1933-жылы Төрткулде ун тартатуғын қаразхана салынды. Нөкис қаласындағы қаразхана жылына 7 мың тонна ун тартыу қуўатына ийе болды.

Пахта тазалау заводлары пахта мамығын ислеп шығарыуды 1932-жылғы 11500 тоннадан 1937-жылы 54200 тоннаға дейин, ал, улыўма өнимди 1933-жылғы 9104 мың манаттан 1937-жылы 21835 мың манатқа көбейтти. Балық аулау 1932-жылғы 173 мың центнерден 1937-жылы 194 мың центнерге өсти. Егер улыўма санаат өними тутасы менен СССР бойынша 1937-жылы 1932-жылға салыстырғанда 220,6 % өскен болса, ҚКАССР ында ол 288% ке өсти ҚКАССР халық хожалығындағы санааттың тутқан орны 1928-жылғы 24,0% орнына 1937-жылы 27,8% ке көбейди.

1928-жылдан баслап-ақ, қуғын дийханлардың жерлерин тартып алыу хәм мал-мүлклерин конфискациялау басланды хәм усы жылы 3 колхоз шөлкемлестирилди. 1929-жылы 33 колхоз болды, ал 1931-жылы оның саны 416 ға жетти.

1931-жылы Шаббаз районында пахташылыққа бағдарланған «Истемес» совхозы шөлкемлестирилди, бирақ бул совхозлар жергиликли шәрият есапка алынбастан дүзилген еди. Сонлықтан бул совхозлар пахташылық пенен шұғылланбады, ал «Истемес» совхозы 1933-жылдан кейин мал шаруашылық хожалығына айланып кетти.

Россия Федерациясынан 1930-жылы Европа типиндеги 22 мың дана қурал-сайманлар әкелинди. Олар пазналар, тырмалар, сеялқалар, культиваторлар, оқучниклер хәм насослар еди. Сондай-ақ, суўғарыу жұмыслары ушын 4 экскаватор әкелинди.

«Красный металлист» заводы экскаваторлар ушын моторлар, ал Волгоград трактор заводы 16 трактор моторын жиберди. Харьков трактор заводы 20 земнасос, 2 экскаватор хәм басқа да көплеген техникалар жиберди. Қарақалпақстанға слесарьлық үскенелер, станоклар, инструментлер, шеге хәм басқа да материаллар алып келинди.

Бул жыллары Қарақалпақстанның өзіндеги пахта тазалау заводлары колхозларға жәрдем етти. Олар 139 сеялка, 186 пазна, 7 оқучник, 193 культиватор, 3050 шығыр хәм т.б. қурал-сайманларды оңлап дүзетти.

Дийханлар трактор айдауға хәм ремонтлауға үйретилди. 1930-жылы Қарақалпақстанға 30 трактор алып келинди хәм Шаббаз бенен Халхабадта машина-

трактор станциялары (МТС) шөлкемлестирилди.

Егер 1933-жылы Қарақалпақстанда 6 МТС болса, олар 1937-жылы 15 болды. Бул МТСларда 1933-жылы 276 трактор болса, 1937-жылы олардың саны 972 ге жетти. Егер тракторлар менен 1932-жылы 8855 гектар жер сүрилген болса, 1937-жылы 207мың гектар жер сүрилди. 1934-жылы ауыл хожалығында 8 мың пазна, 5 мыңға шамалас тырма, сеялқалар, культиваторлар хәм т.б. қурал-сайманлар бар еди. Ал, суўғарыу тарауында 80 насосы бар 15 насос станциясы жұмыс иследе.

Егер Қарақалпақстан дийханлары 1930-жылы пахтаның гектарынан орташа 5,4 центнер зүрәт алып, 15 мың тонна тапсырған болса, 1933-жылы гектарынан орташа 7,5 центнер зүрәт алып, мәмлекетке 29301 тонна пахта тапсырды, ал 1935-жылы декабрде хәр гектардан пахтаның зүрәттиги 8,5 центнерге жетти.

Пиллешиликке әхмийет берилди хәм тут плантациялары көбейе баслады. Қарақалпақстанда улыўма жер майданы 62 гектар болған биринши мәмлекетлик тут питомниги қурылды. Онда жыл сайын 400 мыңнан 1 миллионға шекем туқымнан көгерген нәлшелер жетистирилди хәм сатылды. 1939-жылдың биринши ярымы ақырында бир куты наўқан куртынан алынатуғын пиллениң өнимлиги 12,6 кг болды, ал наўқан куртын сатыудың муғдары 3 есе хәм пилле таярлау 4 есе өсти.

1935-жылы Республиканың ең үлкен суў тармағы қурылысларының бири –25 шақырым узынлықтағы «Қызкеткен» каналы қазылып, пайдаланыуға берилди. Бул канал сол ўақытта секундына 18 куб метр суў ағызыу мүмкиншилигине ийе еди. 1929-жылы «Шорахан» каналы қайта қазылып, «Пахта арна» каналы деп аталатуғын болды. 1936-жылы бул канал узынлығы 35 шақырымға қайтадан қурылды хәм секундына 65 куб метр суў ағыза алатуғын болды. Тек усы еки каналдың суў жеткерип беретугын жер майданы 238 мың гектарға жетти. Булардан басқа 1930-жыллары Кегейли хәм Куўаныш жарма каналлары қайта тазаланды. Және де дәрьяның сол жағындағы Сүўенли каналы қайта қурыла баслады.

1931-жылы Қарақалпақстанда барлық қойлардың (120400 бас) бас санының 20% ти мәмлекетлик секторға тартылды. 1932-жылы Қарақалпақстан бойынша 6020 хожалықты бирлестирген 72 мал шаруашылығы колхозы дүзилди. Оларды 16 қой өсириу товарлы ферма хәм 16 жылқы өсириу фермалары болды.

Бул жыллары Қарақалпақстанда ауыл хожалық кәнигелери тек Төрткул ауыл хожалық техникумында таярланып онда орта мағлыұматлы маманлар таярланды. Усы техникумда 1931-жылы 21 адам питкерди. Олардың ишинде П.Сейтов, Х.Халмуратов, И.Арзекеев, Донцов, Маевский хәм басқалар болды.

597 хожалық отырықшылыққа өткерилди. Соның 270 хожалығы 609 гектар жер майданы менен коллективлестирүүге тартылды. 1932-жылдың ақырында Қарақалпақстанда 597 колхоз болып, соның 471 и ауыл хожалық артели, 126 сы жерди бирге ислесіу сериклиги (ТОЗ) деп аталатуғын коллектив хожалықлар еди. Булар республикадағы барлық хожалықлардың 53 процентин қурады.

1932-жылы дийхан колхозларының егислик жер майданы 66909 гектар болып, ол барлық егислик жер майданының 57,7 процентин қурады. Колхозлардың пахта атызлары 36173 гектар болып, ол барлық пахта егислик жериниң 64,5 проценти еди. Колхозларда пахташылықтың тутқан орны 54% ал дара хожалықларда 40 % тен аслам болды.

1934-жылдан баслап Қарақалпақстанды Москва қаласы Дзержинский районы өз ғамқорлығына алды. Бул район қарханалары халық хожалығына техникалық жәрдем көрсетіу, миллий кадр рабочийларды таярлау, илимий-техникалық интелегенция ўәкиллерин таярлап беріу, муғаллимлер менен мектепке шекемги тәрбия

кәнигелери, врачлар менен тәмийинлеп бериўди өз мойнына алды.

1929-жылы пахта тазалаў заводларында жокары мағлыўматқа ийе тек ғана сегиз инженер техник ислеп, олардың арасында жергиликли миллеттеги бир де бир адам болмаған болса, 1932-жылға келип, жокары хәм орта арнаўлы мағлыўматқа ийе 130 хызметкер болып, олардың сексени жергиликли миллет ўәкиллери еди.

1934-жылы август айында Дзержинский районы «Станколит» заводына Қарақалпақстан хукимет баслығы Қасым Әўезов барып көрди хәм Дзержинский районы Қарақалпақстан республикасы ушын темир қуйыў цехын жобаластырып бериўди өз мойындарына алды хәм тез арада оның сызылмаларын таярлап шықты. Республикамыз пайтахтынан келген жергиликли миллеттеги рабочийларды заводтың моделлестиріў, темир қуйыў хәм слесарлық цехларында үйретиўди өз ўазыйпаларына алды.

Жергиликли миллий кадрлар автономиялы республикамыздың халық хожалығының барлық тараўлары ушын жеткиликсиз муғдарда болып, 1935-жылы 1-августта Қарақалпақстан АССР халық комиссарлар совети Москва қаласындағы кәрханаларда үйренип қайтыў ушын 40 адамды сапарға жиберди.

Олардан Асен Өтемуратов - «Таза қурал» колхозы дийханы, Турнияз Аманбаев - «Ленинши» колхозы дийханы, Бердақ Жанназаров - Халкабад машина-трактор станциясы механиги, Аллабергенов, Ғайратдинов, Насуруллаев Дзержинский районындағы «Калибр» инструменталь заводында иследи хәм үйренди.

Юлдаш Давлетов - республикалық жол транспорт бөлими темиршиси, Рахман Давлетов №89 Төрткул пахта тазалаў заводы жумысшысы хәм К.Халмуратов «Таз қурал» колхозы дийханы. «Сийрек элементлер» заводында автомашиналарды оңлаўшы слесарь механик

кәнигелигин ийеледи.

1935-жылы 10-сентябрьде Қарақалпақстан АССР Орайлық Атқарыў Комитетиниң председатели Н.Сапаров Дзержинский районының кеңесине муражат етип, ол өз хатында бурын кәнигеликке ийе емес дийханларды оқыўға жиберип атырғанлығын айтып өтеди. Себеби, рабочий кадрлардың өзи республикамызға жеткиликликсиз болғанлықтан оларды оқыўға жиберместен, олардың санын көбейтиў ушын кәнигелиги жоқ адамларды жиберип атырғанлығын дәлильеп берген [8].

Сондай-ақ, Н.Сапаров өз хатында Қарақалпақстан халық хожалығына насос ўскенелерин оңлаўшы слесарлар, токарлар, механиклер жетиспейшилигин айтып өтти. Москвадағы кәрханалардан усы кәнигеликлерди ибериўин өтииниш етеди.

Москвадағы кәнигеликке үйренип атырған жерлеслеримизге тәжрийбелі усталар бекитилип, солардың басшылығында өндирилсиз тәжрийбени үйренеди. Сондай-ақ, оқыўға барғанлар өз кәнигеликleri бойынша теориялық билимлерди, рус тили хәм математиканы бирдей өзлестирип барған.

1934-1935-жыллар «Станколит» заводында Шымбай районы «Заготскот» конторасы инспекторы Д.Төрөмуратов, Төрткул машина-трактор станциясы шоферы Ш.Хәкимов кәнигелик ийеледи. 1935-жыл даўамында Москваның 15 санаат кәрханаларында Қарақалпақстаннан 52 адам оқып тәжрийбе үйренип қайтты. Олардың арасында Республикамызға сол ўақытта жүдә зәрүрли болған токарь, фармовщик, слесарь, насос ўскенелерин оңлаўшылар, автослесарь, автомеханик, шоферлар бар еди.

Қарақалпақстан хукимети басшысы Қасым Әўезовтың 1930-1936-жыллардағы хызметі елимиздиң халық хожалығының барлық тараўларын қамтып алды, усы жыллар тарийхында өшпес из қалдырды.

Әдебиятлар

1. Қарақалпақстанның жаңа тарийхы. Қарақалпақстан XIX әсирдиң екінши ярымынан XXI әсирге шекем. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 2003.
2. Ўзбекистонниң яңи тарихи. Иккинчи китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. – Тошкент: «Шарк», 2000.
3. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йиллар). Иккинчи китоб. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2019.
4. Кошанов Б.А., Отегенов Х.М. Очерки истории Каракалпакстана (1916-1991 гг.). – Нукус: «Каракалпакстан», 2021.
5. Қарақалпақстан Республикасы Орайлық мәмлекетлик архиви, 50-фонд, 1-опись, 28-ис, 32-б.
6. Қарақалпақстан Республикасы Орайлық мәмлекетлик архиви, 156-фонд, 1-опись, 8-ис, 2-б.
7. Қарақалпақстан Республикасы Орайлық мәмлекетлик архиви, 46-фонд, 1-опись, 18-ис, 12-б.
8. Қарақалпақстан Республикасы Орайлық мәмлекетлик архиви, 322-фонд, 1-опись, 38-ис, 42-б.

РЕЗЮМЕ. Мақоламизда йирик давлат арбоби Қасим Авезовниң 1930-1936-йилларда ҳукумат бошлиғи бўлган давридаги амалга оширилган ишлар ҳақида тўхтаб ўтамиз. Шунингдек, шу даврга тегишли топланган манбалар таҳлил қилинади.

РЕЗЮМЕ. В статье описывается работа, проделанной в 1930-1936 годах при жизни крупного государственного деятеля Каракалпакстана Касима Авезова. Также анализируются письменные источники, относящиеся к этому периоду.

SUMMARY. In our article defuies the work done in 1930-1936 during the life of a major statesman of Karakalpakstan, Kasym Avezov. Written sources are also analyzed related to this period.

TARIXIY TARAQQIYOTDA ETNONIMLARINING TRANSFORMATSIYALASHUV JARAYONLARI

N.A.Nazarov – falsafa fanlari doktori, professor
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Tayanch soʻzlar: Oʻrxun toshbitigi, sirlar, qipchoqlar, seyanto, tele, qadimgi turklar, qabila, Sirdaryo, etnonim, gidronim, tarixiy taraqqiyot.

Ключевые слова: Орхонские надписи, сиры, кипчаки, сеянто, теле, древние турки, племя, Сырдарья, этноним, гидроним, историческое развитие.

Key words: Orkhon inscriptions, Sirs, Kipchaks, Seyanto, Tele, anciyent Turks, tribe, Syr Darya, ethnonym, hydronym, historical development.

Kirish. Tarixiy taraqqiyot davomida koʻplab toponimlarning etnonimlar bilan aloqadorligi kuzatiladi. Ayniqsa, bir etnos vakili yashagan yoki yashayotgan hududda joy nomlari va ushbu hududga yoki etnosga aloqador boʻlgan togʻ, tepalik, soy, yaylov, buloq, quduq va h.k. nomlari koʻplab uchraydi. Shu bois, Sirdaryo gidronimining Oʻrxun yozuvida (Toʻnyuquq bitiktoshi) uchraydigan sir etnonimi bilan bogʻliqligi ham haqiqatga yaqindir. Oʻz fikrimizni isbotlash uchun tarixiy maʼlumotlarga murojaat etamiz.

Maʼlumki, bizning eramizning 605 yilida Sharqiy Tyan-Shanda yurgan sir qabilalari (Xitoy manbalarida Seyanto) Gʻarbiy Turk xoqonligiga qarshi qoʻzgʻolon koʻtaradi, hoqonlik tarkibidan ajralib chiqib, ushbu hududni tark etishadi va hoqonning ukasi shad boshchiligidagi oʻz davlatlarini tashkil etishga muvaffaq boʻlishadi.

Tadqiqot metodlari. Turklar koʻchmanchi va oʻtroq madaniyatga mansub superetnos sifatida insoniyat ijtimoiy-madaniy taraqqiyotiga hissa qoʻshib kelganligi tarixdan